

Kecskemét város tanácsának egyik prominense, Nemzetes Deák Pál, Hornyiknál publikált „Fő Bíróságában holmi Vitézkrül való Jedzés”-ében „23. Januáry, 1679” keltezéssel a következő bejegyzést olvashatjuk:

Csongrádi Szarvasi Törökök most jönnek
Huszonötén lévén letelepedének
Estve Szőke Jánossal veszekedének
Reggel Csongrád felé tíz szánon menének.

...
Ugyan azon napon Kuruczok jövének
Ők is szokás szerint nem is éhezének;
Azomban egymás közt itt öszve veszének
Egyiknek kezébül pecsenyét ejtének.

Ezek a szétszórt adalékok eddig nem kerültek együvé, most tehát gazdagítjuk velük a tárgykört.

Virágh Ferenc

Balassi Ferenc és Zsófia asszony?

Folyóiratunk 1964/5–6. számában tette közzé Grosz Artúr a Balassi lipitói szereplésével kapcsolatos megyeszéki jegyzőkönyvek följegyzéseit,¹ többek között a Balassi fivérének az anyagi javaiban (Pongrácz László földbirtokos részéről) igazságtalanul kijátszott özvegy Huszty Pálné érdekében folytatott tevékenységükről szóló dokumentumokat. Özvegy Huszty Pálné története, a Balassi fivérék erélyes föllépése Pongrácz László ellen, nem csupán új s érdekes adalék Balassi életrajzához, de talán összefüggésbe hozható költészetével is.

Balassi két 1589-ben keletkezett versében szerepel egy „Zsófia”: a „Nyolc ifiu legény” kezdetűben és a *Sófi nevére* írottban. Az utóbbi Zsófiája mögött Eckhardt Sándor Perényi Zsófiát, az anyját gyászoló főrangú ifjú lányt sejtette, akit Balassi 1589-ben, kudarcai után szeretett volna feleségül venni. Már Eckhardt utalt azonban arra, hogy e házassági tervét (1589 nyarán, amikor már Lengyelországba készül!) „Bálint sem igen vehette túlságosan komolyan . . .”² Klaniczay Tibor szintén Balassi életének 1589. évi eseményeit véve figyelembe tartja valószínűtlennek, hogy a *Sófi nevére* írott vers hosszadalmas udvari ostromot jelenthetne. Ugyanakkor a „Nyolc ifiu legény” kezdetű énekben a Credulus (Bálint) atyafia (Ferenc) kedveseként szereplő Zsófiáról feltételezi, hogy esetleg ő lehet Perényi Zsófia.³ A lipitói jegyzőkönyvek Zsófia asszony történetével kapcsolatos részletei újabb feltételezésre is lehetőséget adnak. Hangsúlyoznunk kell, hogy Zsófia személyéről eddig semmilyen írásos dokumentum sem adott hírt, a lipitói jegyzőkönyvek egyik története viszont „Zsófia” asszony körül bonyolódik.

Balassi Ferenc, amikor a szentmiklósi temetőben kérdőre vonja Pongrácz Lászlót, a halottak napján temetőbe látogató alispán és több nemes jelenlétében, akkor „Zsófia asszony” (Huszty Pálné) védelmében lép föl, megyei panasztételében is a „Zsófiát” ért sérelmeket hánytorgatja Pongrácz szemére, és Bálint is „Zsófiáról” beszél Pongrácz elleni fenyegető bejelentésében.⁴ Özvegy Husztyné jegyzőkönyvekben megörökített története 1586 novemberétől 1588 júliusáig játszódott le, sajnos, a későbbi fejleményekről már nem tájékoztatnak a följegyzések.

A fennmaradt dokumentumok mindenesetre bizonyítják, hogy Balassi Ferenc 1586 novemberében a Pongráczok birtokán élő, Szentmiklós néhai bírójának özvegye, Zsófia asszony lovagias védelmezőjeként lép föl. A jegyzőkönyvek híradása a halottak napján a szentmiklósi temetőben történt felelősségrevonás körülményeiről sejtetni engedik, hogy Balassi Ferenc számára talán nem lehetett közömbös Zsófia asszony személye. A lipitói jegyzőkönyvek Zsófia asszonnyal kapcsolatos följegyzéseiből meszemenő következtetéseket levonni természetesen nemigen lehet, de mégis hírt kapunk egy „Zsófiáról”, akinek az érdekeit a Balassi-fivérek oly szenvedélyesen képviselik.

¹ GROSZ ARTÚR: Balassi Bálint a lipitói jegyzőkönyvekben. ItK 1964. 690–695.

² ECKHARDT SÁNDOR: Az ismeretlen Balassi Bálint. Bp. 1943. 193–195.

³ KLANICZAY TIBOR: Hozzászólás Balassi és Rimay verseinek kritikai kiadásához. MTA I. OK

⁴ GROSZ ARTÚR: i. m. 693–695.

Valamelyes rejtély is övezi özvegy Husztyné történetét. Balassi Ferenc után miért avatkozott később Bálint is az ügybe, nemcsak fenyegető panaszt emelve Pongrácz László ellen, de nagy gyorsasággal valóra is váltva az előlegezett erőszakosságokat, melyek folyamatra tételéről már a Pongráczok panaszkozhattak a megyénél.⁵

Nagyon csábító volna, hogy Zsófia asszonnyal hozzuk összefüggésbe a *Sófi nevére* írott éneket is, annál inkább, mert e verset nem minden fenntartás nélkül lehet Balassi szerelmi lírájának udvari típusába sorolni. Gerézdi Rabán összefüggésbe hozza a vers néhány sorát Castiglione udvari etikett-tanaival.⁶ A Gerézditől idézett versrészlet, amely szerint Perényi Zsófiának, a nemes lánykának „bölcs esze vagyon neki mindenre, Tud fedni (titkolni) szerelmet, noha igen szeret, nincsen gonosz hírére.” – egyértelműen nem állítható párhuzamba az *II Cortegiano* következő részletével; „... az én Palotahölgyem, amikor szerelemről van szó, úgy viselkedjék, mintha sohasem hinné, hogy aki vele szerelemről beszél, őt szereti.” Castiglione palotahölgyének helyes viselkedéséről beszél; ha valaki udvarol neki, tegyen úgy, mintha nem hinné el az udvarló vallomását. Balassi versében viszont nem az udvari hölgy ezen óvatossága viselkedéséről van szó, hanem a megénekelt Zsófi azon ügyességéről, amelynek segítségével elkerüli, hogy a világ számára vegye szerelmi ügyeit. Nem ad alkalmat a pletykára, „noha igen szeret, nincsen gonosz hírére”. Az udvari etikett finomkodó világát inkább idézi egy másik Balassi-vers, az *Eregy édes gyűröm, majd jutsz asszonyodhoz* kezdetű, hiszen ennek az udvarhölgye, akárcsak Castiglione palotahölgye:

Tudja ez világnak minden álnokságát,
Nem hiheti senki hizelkedő szavát,
Igen ójja magát
Vagyon okossága, jól rendeli dolgát.

A *Sófi nevére* írott vers nem ennyire egyértelmű, idézett sorainak hangulata kissé eltávolodik az udvari etikett finomkodó, mímelő világától, s mintha belejátszana egy kevéske íz Balassi másik szerelmi énektípusának a motívumaiból is. A versben említett *szeretem-titkolás*. meg az esetleges *gonosz hír* nem egészen illeszkedik az udvari széptevés rafináltabb modorához.

Zsófia asszony azonban mégsem jöhet számításba, mert Balassi terminológiájában igen következetesen alkalmazott megjelölés a „szűz”, csak leányt jelenthet. Losonczy Annát is következetesen „kegyes”-nek nevezi.

Nem lehetetlen viszont, hogy a „Nyolc ifiu legény” kezdetű ének Zsófiája (Balassi Ferencnek, „Credulus attyafiá”-nak szerelme) valóban a lipóti jegyzőkönyvekben szereplő Zsófia-asszony, mert talán őt idézheti a vers következő sora; „Ki az kire engem gyűjtött (mond) ily igen Vénus futo/SOFIA?” Vénus „futosó fia” Perényi Zsófiára, a gyászoló főrangú szűzre nemigen vonatkoztatható, de Zsófia asszonyra esetleg annál inkább.

Komlowszki Tibor

Cabet az 1830-as évek magyar sajtójában

A haladó erők jóvoltából a reformkor második felének politikai, társadalmi és művelődési élete cselekvő akarattól feszül. Erjedő mozgalmasság bélyegez Kossuth célja körül minden alkotó szándékot. E teremtő lendület szükségyszerűsége először hegeli nyelven kap tudatos megfogalmazást. Szontágh Gusztáv Kölcseyvel vitázva sűríti szavakba a gondolatot: A világon minden: ellentétes erők harca. „Ha tökéletes nyugalmat óhajtunk, temetkezzünk el!” Szontágh más irányból is megközelíti a kérdést: A szertelen nyugalomvágy, amely idegenkedik a harctól, nem lehet tökéletesség, mert „a'hol harc nincs, nincs élet, kifejlés 's előmenetel”.¹ Tarczy Lajos, Petőfi pápai tanára ugyanebben a felismerésben szemléli a mindenséget. A ter mészeti és szellemi világ örök fogalmait ellentétel, dialektika által fejti ki. Az életből nem hiányozhat a küzdés, mert „a' küzdés élet, a' nyugalom halál, 's a' melly nép nyugalomban él, az vagy gyermek, vagy agg; amaz boldogabb, mert életre számolhat, meze csak sírjába temetkezni készüljön.”² Vörösmarty irodalmi sikra vetíti a nyugalom tesztelő hatását. Az Athenaeum pártossága miatt támadják. A költő vállalja az elvek küzdelmét; „A' párt zajog, nyugtalanokodik, 's dűhe gyakran veszélylyel fenyeget, de élet, ifjúság 's erő van a pártban; a pártatlanság ellenben tespedés, hanyatlás, vagy éppen halál jelensége.”³ A dinamikus élet-

¹ Uo.

² GERÉZDI RABÁN: A magyar világi líra kezdetei. Bp. 1962. 286.

³ Élet és Literatura 1829. 123–124.

⁴ Athenaeum 1838. I. 9., 12.

⁵ Uo. 1838. I. 597.